

Кристиана Добрева-Станкова / Christiana Dobрева-Stankova

**МЕТОДИЧЕСКАТА ПОДКРЕПА НА УЧИТЕЛИТЕ
ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА В ОБЛАСТ
СЛИВЕН – КОНКРЕТНИТЕ СЪПКИ
КЪМ ПРОФЕСИОНАЛНИЯ УСПЕХ**

*Methodological support of teachers
of geography and economics in Sliven region –
concrete steps towards professional success*

Summary: This study's object is the need for periodic methodological support of teachers in geography and economics in the region of Sliven in connection with the identified deficiencies regarding the methodology of teaching geography and compliance with the methodological requirements of the new curriculum on the subject required by the entry into force of the law for pre-school and school education from 08.01.2016. The study covers the period 2014–2016 and is based on the specific issue highlighted as a consequence of the monitoring and analysis of the activities of the teachers in the region. It shows the teachers' attitudes with respect to the planned and implemented training activities, specifies the shared best teaching practices, the provided methodological support to the lecturers, implementing the trainings. The research also emphasizes on the collegial communication as a factor for professional enrichment and development of the teachers and the college as a whole, reflects the strong competition and the unification of criteria regarding the methods for assessing the knowledge, skills and competencies of students, and thus to improve the quality of the work of the educators. In conclusion, the study suggests that the periodic and timely methodological support assists in the realization of teachers', updates their scientific knowledge and motivates them in terms of their professional development.

Key words: methodological support, teachers, geography, economics, methodology, training activities, pedagogical practices, professional development.

Съвременният учител, в частност учителят по география и икономика, е поставен пред сериозни изисквания по отношение на научната и методическата си подготовка, които непрекъснато се повишават, за да могат да удовлетворят очакванията на учениците, родителите, обществото като цяло и да отговорят на държавните образователни стандарти по предмета.

Отговорността на учителите по отношение на тяхната професионална подготовка зависи, освен от горепосочените фактори, и от ролята на обучението по география и икономика в училище, а именно:

- ✓ учебният предмет „География и икономика” формира комплексната картина за света в неговото сложно единство и многообразие;
- ✓ свързва знанията за природата с отношенията на човека с природата, като по този начин осъществява тесни междупредметни връзки с учебните предмети химия и опазване на околната среда, биология и здравно образование и физика,
- ✓ изгражда у учениците екологична култура и гражданско поведение по различни актуални екологични проблеми;
- ✓ обяснява на учениците логично и цялостно динамичните процеси и явления в сложното взаимодействие между природата и обществото, помага им да осмислят рисковете и да предлагат действия и мерки, които възникват пред обществото вследствие на глобалните промени на климата и земната природа;
- ✓ разкрива връзката на знанията за природната среда и екологичното образование със знанията за обществото и стопанската дейност на хората (икономиката), като осъществява междупредметни връзки с учебните предмети история и цивилизации и философия;
- ✓ учебният предмет география и икономика формира у учениците специфични знания и умения, които имат връзки с останалите природни и обществени науки, дава научна картина за света, региона, конкретното място на живеене и едновременно с това формира реални представи за глобалното земно пространство;
- ✓ изучавайки предмета география и икономика, учениците придобиват практико-приложни умения и компетенции за света, в който живеят, включително и все по-необходимите знания за пространствената и секторната организация на обществения живот и производствената дейност на хората, за общественото разделение на труда и за културната специфика на отделните географски региони, страни и народи.

За ролята на учебния предмет география и икономика в обучението в българското училище би могло да се говори още, но не това е целта на настоящата статия. Горепосоченото по-скоро има за цел, като изхожда от значението на учебният предмет за съвременното образование на учениците, да посочи предизвикателствата, на които трябва да отговори учителят географ в научно и методическо отношение, като не трябва да се забравят и нормативните изисквания, които поставят пред него учебните програми и държавните образователни стандарти. В частност би трябвало да се разглеждат и спецификите на отделните региони, които се пречуват през учебната дейност на учителите на фона на общоприетите методи и похвати на преподаване.

В област Сливен предизвикателства пред учителите неминуемо са наличието на мултиетническа среда и големият процент ученици билингви със сериозни езикови дефицити по отношение на българския език, липсата на подкрепяща семейна среда, отхвърляне на образованието като ценност и ниският социален статус на отделните семейства. На другия полюс са профилираните гимназии, в които се обучават силно мотивирани ученици, произхождащи от

семейства, дълбоко осъзнаващи образованието като ценност, определяща добрата реализация в живота и гарантираща бъдещия добър социален статус на техните деца. Това предполага и високите очаквания, които се предявяват към учителите.

Всичко това безспорно обективизира необходимостта от периодична методическа подкрепа на учителите по география и икономика в област Сливен, която да подпомага, развива и надгражда тяхната дейност, като ги запознава с новостите в научно отношение и работи за тяхната адекватна методическа подготовка.

Методическата подкрепа на учителите се явява една от основните дейности на всеки експерт в културно-образователна област. Ето защо в конкретният случай тя се базира на констатирани дефицити по отношение, методиката на преподаването по география и икономика и организацията на учебния процес, които са дефинирани в хода на работата на експерта, свързана с посещения на учебни часове, проверка на учебна документация, анализ на резултати от национално външно оценяване и държавни зрелостни изпити по предмета в регионален аспект и съобразена с методическите изисквания на учебните програми. Обхванат е периодът 2014–2016 г.

Целите, които си поставя експертът при реализирането на методическата подкрепа на учителите по география и икономика в област Сливен, изхождайки от факта, че обучението на учениците е не само призвание и мисия, а преди всичко голяма отговорност, са следните:

- ✓ преодоляване на констатираните дефицити в работата на учителите, свързани с методиката на преподаването по география и икономика и организацията на учебния процес – контрола и оценяване постиженията на учениците, уроци за дейности;

- ✓ усъвършенстване на знанията и опита на учителите, така че да се преподава качествено и образно, на достъпен и разбираем език, съобразно спецификата на съответното училище и индивидуалните потребности на учениците в процеса на учене;

- ✓ подпомагане и усъвършенстване практиката на учителите, така че да се прилагат правилните методи и похвати спрямо темата и аудиторията, като се поставя в центъра ученикът;

- ✓ повишаване на интереса и мотивиране на желанието за професионално и личностно развитие на учителите по география и икономика;

- ✓ подпомагане на професионалното развитие и реализация на младите учители.

От направения анализ на дейността на учителите по география и икономика в област Сливен през разглеждания период на преден план изпъкват проблемите, свързани с:

- ✓ контрола и оценяването на постиженията на учениците;

- ✓ правилното организиране и провеждане на уроците за дейности;

- ✓ прилагането на краезнанието като един от основните класически методи на обучение;

✓ пълноценното използване на възможностите на ИКТ и в частност ГИС за целите на обучението.

Констатираните от експерта дефицити определят насоката на методическата подкрепа.

В подкрепа на това идват и резултатите на учениците от област Сливен от националното външно оценяване (НВО) по учебните предмети от КОО „Обществени науки, гражданско образование и религия“ за учебната 2012–2013 г., които са съизмерими и малко по-високи в сравнение с предходната учебна година. По география и икономика се наблюдава леко повишаване на успеваемостта (с 0.37 точки), а по история и цивилизация – спад с 0.65 точки. Средният успех в точки за областта през 2013 г. остава по-нисък в сравнение със средния успех в точки за страната за същата година и по останалите учебни предмети. Обезпокоителен е фактът, че се наблюдават сериозни отклонения (при отделни училища повече от единица) между резултатите от годишния успех и НВО, което недвусмислено показва, че съществува проблем при контрола и оценяването постиженията на учениците и необходимост от уеднаквяване на критериите за работа на учителите и методическа подкрепа в това отношение. Направеният извод се илюстрира от следните данни:

Училищата с най-голямо отклонение в разликата между резултатите от годишния успех и от НВО в полза на вътрешното оценяване за учебната 2012–2013 г.:

Училище	Точки НВО	Оценка НВО	Годишен успех	Разлика	Учебен предмет
ОУ „Димитър Камбуров“ – с. Стрелци, общ. Котел	16,5	2,00	4,00	2,00	Математика
ОУ „Христо Ботев“ – с. Тича, общ. Котел	6,57	3,00	4,57	1,57	ГИ
ОУ „Д-р П. Берон“ – с. Желю войвода, общ. Сливен	5,44	2,61	4,14	1,53	ИЦ
ОУ „Димитър Камбуров“ – с. Стрелци, общ. Котел	7,50	3,50	5,00	1,50	ИЦ
ОУ „Димитър Камбуров“ – с. Стрелци, общ. Котел	27	3,55	5,00	1,45	БЕЛ

Училищата с най-голямо отклонение в разликата между резултатите от годишния успех и от НВО по география и икономика за учебната 2012–2013 г.:

Училище	Точки НВО	Оценка НВО	Годишен успех	Разлика
ОУ „Св. Паисий Хилендарски“, с. Тополчане	23,52	4,54	2,89	1,65
ОУ „Христо Ботев“, с. Тича	6,57	3,00	4,57	1,57
ОУ „Христо Ботев“, с. Самуилово	2,86	2,00	3,37	1,37
ОУ „Хаджи Димитър“, с. Селиминово	10,18	4,17	3,05	1,12
ОУ „Свети Паисий Хилендарски“, с. Стоил войвода	11,82	4,53	3,43	1,10

От изнесените данни е видно, че най-голямо отклонение (1,57) между резултати от годишен успех на учениците и НВО в полза на вътрешното оценяване се наблюдава по учебния предмет география и икономика. От друга страна, при пет училища категорично се наблюдава разлика с повече от единица между резултатите от годишния успех и от НВО по география и икономика. Посочените в извадката училища са с висок процент или почти изцяло, ученици билингви. Липсата на речников запас води до съответните пропуски в понятийния апарат и оттам до непълноценното усвояване на учебното съдържание.

На ДЗИ по география и икономика за същата учебна година са се явили ученици от 21 училища. Само в две от училищата се получава разлика в полза на ДЗИ, в едно училище разликата е пренебрежимо малка, а във всички останали се получава разлика в полза на вътрешното оценяване, която достига до 1,63.

Анализът на резултатите позволява да се направи изводът, че съответствието между оценки от ДЗИ и дипломата по география и икономика е в много малка степен. В 62% от резултатите по география и икономика се наблюдава чувствително понижение на успеха от ДЗИ, с повече от 0,50 и само в 14% от случаите имаме повишаване на тези резултати. През разглеждания период се запазва тенденцията, характерна за област Сливен, че едни от най-ниските резултати на ДЗИ се наблюдават по география и икономика.

По отношение на причините за ниските резултати на ДЗИ по география и икономика се обобщава следното:

✓ голям процент от зрелостниците се явяват за пореден път на ДЗИ по предмета. Те се подготвят сами и не търсят възможност за консултации от учителите, които нямат преки наблюдения върху подготовката им. Това води до генериране на голям процент слаби оценки, които с годините се натрупват;

✓ друг основен момент, който води до ниски резултати на ДЗИ по география и икономика, са пропуските в знанията, уменията и компетенциите на учениците, натрупани през гимназиалния етап на обучение и невъзможността те да бъдат коригирани в рамките на една учебна година преди ДЗИ по предмета;

✓ голям процент от зрелостниците имат недобра картографска култура и срещат сериозни затруднения при работата със статистически данни и графични изображения, което също допринася за ниските резултати на ДЗИ по предмета;

В повечето случаи изпитът по география и икономика е предпочитан от зрелостниците, които имат слаба мотивация за завършване на средно образование и го избират „случайно“. Те не полагат достатъчно усилия за качествена подготовка по предмета и рядко посещават часовете за консултации в училище.

На фона на всичко това изпъква необходимостта учителите по география и икономика да уеднаквят критериите си за оценяване по предмета, както и формата на тестовите изпитвания, което неминуемо ще повиши качеството на учебния процес и ще повиши успеваемостта на учениците.

В същия период извършените тематични проверки от експерта, свързани с обучението по география и икономика, очертават аспекти за оптимизиране на учебната работа по предмета, от които на преден план изпъкват следните:

✓ учителите да търсят нови начини за методическо разнообразяване на обучението по география и икономика, чрез въвеждането на повече съвременни технологии и интерактивни методи. Особено належащо това се наблюдава при уроците за дейности;

✓ учителите да работят активно за усъвършенстване и надграждане на понятийния апарат на учениците, с цел преодоляване на езиковите дефицити при учениците билингви и постигане на по – качествена подготовка за НВО и ДЗИ;

✓ учителите да задават ясни параметри за изпълнение и критерии за оценяване при поставянето на задачи за изработване и представяне на презентации, като един от съвременните методи за проверка и оценка на знанията на учениците;

✓ учителите да усъвършенстват тестовете като инструмент за проверка и оценка знанията на учениците и в тях да се включат повече въпроси със свободен отговор, практически задачи и въпроси за съотнасяне, съобразени със съответните методически изисквания;

✓ учителите да използват активно ГИС при онагледяването на урочната дейност, проверка и оценка, знанията на учениците, както и при подготовката на тестове и други изпитни материали;

✓ учителите да прилагат принципите и методите на краезнанието в урочната дейност по география и икономика в контекста на новите учебни програми по предмета.

От така направените изводи за дейността на учителите по география и икономика в област Сливен за периода 2014–2016 г. е планирана и осъществена следната методическа подкрепа:

2013–2014 учебна година:

✓ „Системата на вътрешното оценяване“ – кръгла маса за споделяне на добри педагогически практики с участието на 37 учители от различни културно-образователни области от област Сливен.

✓ „Контролът и оценяването в обучението по география и икономика“ – двудневен обучителен семинар с лектор доц. д-р Петя Събева от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, в който вземат участие 36 учители по география и икономика от област Сливен. Това обучение подпомага пряко учителите в тяхната дейност, като им помага да уеднаквят критериите си за оценяване и да осъзнаят, че контролът е свързан с ръководството и управлението на учебния процес и представлява неделима част от процеса на обучение по география и икономика. Както и да идентифицират ясни и точни критерии, за да получат конструктивна обратна връзка и да планират подкрепа за повишаване на ефективността на обучението. Семинарът представя на учителите съвременни методи, които позволяват да се разнообразят начините за контрол и проверяват както степента и качеството на знанията и уменията на учениците, така и способността за тяхното творческо прилагане в различни учебни ситуации, равнището на умственото им.

✓ Работна среща за представяне на проекти за нови учебни програми по география и икономика, в която участват 45 учители по география и икономика от област Сливен. Целта на работната среща е да представи пред колегията проектите на новите учебни програми по предмета с техните методически изисквания като същевременно предостави на учителите възможност за обсъждане и дискусия.

2014–2015 учебна година:

✓ Работна среща във връзка с организирането и провеждането на НВО и ДЗИ през учебната 2014–2015 г. с участието на 37 учители по география и икономика от област Сливен. На работната среща са дадени насоки на учителите за организирането и провеждането на НВО и ДЗИ по предмета, очертани са основните дефицити в подготовката на учениците, набелязани са педагогически мерки за тяхното преодоляване.

✓ Семинар с училищните екипи за оценяване: „Текущо вътрешноучилищно оценяване. Обсъждане на конкретни казуси от педагогическата практика, свързани с оценяване на знания и умения“. На форума екипите, в които участват учители от различни културно-образователни области, споделят своите добри педагогически практики по темата, пречупени през спецификата на съответните училища.

✓ Кръгла маса: „Урокът за дейности – съвременен инструментариум“ с участието на 37 учители по география и икономика от област Сливен. Учителите споделят своя опит при организирането и провеждането на уроци за дейности, като с помощта на презентации представят пред аудиторията иновативни методи и подходи на преподаване.

✓ Двудневен обучителен семинар на тема „Дейностите в обучението по география и икономика“ с лектор доц. д-р Петя Събева от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. В семинара участват 40 учители по география и икономика от област Сливен. В хода на обучението на учителите се представят стандартите за учебно съдържание, които описват знанията, умения и отношенията, които учениците трябва да придобият в резултат на обучението си при завършване на образователна степен или етап. Подчертава се, че уменията са тази дидактическа цел, която се отнася до действията (интелектуални или физически) и реакциите, които човек изпълнява, за да постигне дадена цел в рамките на общообразователната подготовка. Акцентува се върху географската компетентност на учениците, която в съвременната дидактика се възприема като триединство от процесно-обектни знания; дейностни умения и оценъчни навици за ориентиране в окръжаващата действителност на локално, регионално и глобално ниво. Това неминуемо рефлектира върху формирането на уменията, които са продължителен и специфичен като дидактически ситуиран процес и за целенасоченото му реализиране са необходими професионални компетенции и обособеност на учебно-познавателната дейност от страна на учителя при различни форми на нейната организация.

2015–2016 учебна година:

✓ Методическа работна среща с млади и новоназначени учители от КОО „Обществени науки, гражданско образование и религия“ относно организацията на учебния процес, изготвяне на програми за задължително избираема подготовка, входни и изходни нива, скали и критерии за оценяване. В работната среща участват 16 млади и новоназначени учители по учебните предмети география и икономика и история и цивилизации в област Сливен.

✓ Споделяне на добри педагогически практики – „Електронните уроци в обучението по учебните предмети от КОО „Обществени науки и гражданско образование“. Проведени са открити уроци по география и икономика, история и цивилизации и философия. Учителите, провеждащи уроците, демонстрират опита си относно използването възможностите на ИКТ в обучението. След всеки урок присъстващите учители имат възможност да дискутират, задават въпроси, споделят различни педагогически практики, пречупени през спецификата на отделните училища. Открит урок по география и икономика е проведен в ОУ „Димитър Петров“ – гр. Сливен. Урокът е за нови знания – „Природни зони в Азия“ (VII клас) и е разработен и представен чрез образователна система Енвижън. На урока присъстват 29 учители по география и икономика от областта.

✓ Двудневен обучителен семинар „Географското краезнание и интердисциплинарност в училищното обучение“ с лектор доц. д-р Петя Събева от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. В обучението участват 45 учители по география и икономика от училищата в област Сливен. Учителите са запознати с методическите основи на географското краезнание в контекста на изследване на съвременното състояние на природата и икономиката, на демографията и перспективите за развитие на родния край, както в познавателен, така и в професионален и житейски аспект. Посочени са методите и подходите за използването на краеведското познание като дидактическа основа за реално бинарно и/или интердисциплинарно обучение и как при правилно планиране би могло да се яви база за системна работа в СИП, ЗИП или проектна дейност.

2016–2017 учебна година:

През месец ноември 2016 г. учителите по география и икономика имат възможност да наблюдават открит урок в ОУ „Св. Паисий Хилендарски“ – с. Сотиря, общ. Сливен – „Природни зони. Екваториални гори и савани“ (VI клас) – урок за нови знания. Учениците в училището са 100% билингви и основната цел, която си поставя това методическо подпомагане, е да покаже добри практики при работа с ученици, за които българският език не е майчин, имат беден речников запас и срещат съществени затруднения при овладяването на учебното съдържание. В методическо отношение демонстрирания урок е много добре обмислен, онагледен и разположен във времето. Учителят използва традиционни методи и подходи на преподаване като разказа, беседата и дискусиата, работата със стенна карта и учебник, но също така умело прилага интерактивните методи и възможностите на ИКТ, което прави урока динамичен и интересен за учениците, които пълноценно и с желание участват в учебния процес. На открития урок присъстват 18 учители по география и икономика от различни училища в област Сливен.

Отново през ноември 2016 г. с учителите по география и икономика е проведен двудневен обучителен семинар на тема „Възможности за използване на географските информационни системи в обучението по география и икономика“ с лектор доц. д-р Галин Петров от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. В обучението участват 51 учители по география и икономика от различни училища на област Сливен.

Учителите придобиват базови познания за същността и възможностите на съвременните географски информационни системи в контекста на съвременно средство за интегриране на пространствената информация, нейното манипулиране, редактиране, съхраняване, анализиране и визуализиране, инструмент за анализ на големи масиви от пространствени данни, оценка на пространствените взаимоотношения между обектите върху земната повърхност и за разработване на прогнозни модели за явленията в географската сфера. Получават методически насоки за прилагането на нови подходи в своята работа и разши-

ряване възможностите за визуализиране на географската информация в уроците по география и икономика.

През посочените учебни години дейностите за методическо подпомагане на учителите по география и икономика са планирани и осъществени на база на констатирани дефицити. Последвалите анализи на резултатите на учениците от НВО и ДЗИ през разглеждания период показват бавно, но стабилно повишаване на успеваемостта и преодоляване на един от основните проблеми – сериозните отклонения между резултатите от изпитите и годишния успех на учениците. През последните две учебни години са съизмерими. От попълнените анкетни карти е видно, че планираните дейности за методическо подпомагане се приемат положително от учителите. Те категорично ги определят като полезни за своето професионално развитие, и имат висока мотивация за участие в тях. По време на осъществените дейности са споделени добри педагогически практики, оказана е методическа подкрепа от страна на експерта и осъществяващите обученията лектори. Чрез осъществените дейности, на учителите е предоставена информация, която подпомага тяхната реализация и актуализира научните им знания. От всичко горепосочено се налага изводът, че периодичната методическа подкрепа е крайно необходима за учителите. Колегиалното общуване и споделянето на добри педагогически практики води до здрава конкуренция и уеднаквяване на критериите по отношение на различните урочни дейности, методите за контрол и оценяване на знанията, уменията и компетенциите на учениците, а оттам и до повишаване качеството на обучение.